

Mubina Moker

ALLAHOV USAMLJENIK NA ZEMLJI NJEGOVOJ

Rezime

Ovaj rad predstavlja autoricino promišljanje o nekim zanimljivim, ali nedovoljno istraženim crticama iz šejh Bošnjakove svjetovno-duhovne biografije koje bi ukoliko ih se studiozno razradi uveliko doprinijele istinskom upoznavanju sa ovom ličnošću osebuje duhovne snage. Markiranjem nekoliko detalja iz šejh Bošnjakova života koji su privukli iznimnu pažnju nastojala se uspostaviti duhovna bliskost sa njegovom ličnošću i pokazati koliko je takva vrsta unutarnje bliskosti, zapravo, nužna za pravilno i temeljito razumijevanje šejh Bošnjakova neiscrpnog gnostičkog nauka.

Ključne riječi: Abdī, Allahov usamljenik, garīb, šejh Abdullah Bošnjak, velajet

Šejh Abdullah Bošnjak *Abdī* pripada odabranoj skupini duhovne i intelektualne elite ezoterijskog neba koja svoj uzvišeni položaj ima zahvaliti izravnoj Allahovoj dželle šanuhu pažnji i brizi. Duhovna snaga (*himmet*) ovih rijetkih odabranika je trajno i neiscrпно vrelo sa kojeg se napajaju srca iskrenih i istinskih tragalaca za muhammedanskom zbiljom na bezvremenoj i svevremenoj sufijskoj stazi.

Sa ličnošću šejha Abdullaha Bošnjaka bosanska intelektualna i znanstvena javnost je imala priliku upoznati se kroz pisanje dr. Safvet-bega Bašagića¹

¹ Vidjeti: Dr. Safvet-beg Bašagić, "Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti" (*Šarihul Fusus Abdullah el-Bosnevi*), u: *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, 1912., januar-juni, str. 74-80.

i hadži Mehmeda Handžića², ali je šejh Fejzulah efendija Hadžibajrić bio prvi koji je dao znanstveni prikaz Bošnjakova gnostičkog svjetonazora³. Nezaobilazan je, svakako, i doprinos dr. Džemala Čehajića potpunijem upoznavanju sa ličnošću i djelom šejha Bošnjaka⁴. Nakon pauze od otprilike 20-ak godina Bošnjakova misao iznova je aktualizirana prijevodom na bosanski jezik njegova djela *Gradacija bitka*⁵. Ali ličnost šejha Bošnjaka svom svojom puninom i duhovno-intelektualnom snagom je zablislala zahvaljujući izuzetnom znanstvenom pregnuću Akademika Rešida Hafizovića u predavljanju Bošnjakova komentara na Ibn Arebijeve *Fusus al-hikam*⁶.

Mada je šejh Bošnjakova životna staza u dobroj mjeri rasvijetljena ovaj rad predstavlja moje promišljanje o nekim bitnim crticama iz šejhove svjetovno-duhovne biografije kojima, barem na temelju raspoloživih izvora, do sada nije posvećeno dovoljno pažnje.

Krenut ću od godine šejh Bošnjakova rođenja. U gotovo svim dostupnim izvorima naići ćemo na podatak da je šejh Abdullah Bošnjak rođen 992/1584. god. u okolici Livna, dok manji dio izvora ne navodi godinu njegova rođenja. Smatram da se ovaj podatak ne može sa sigurnošću prihvatiti iz dva razloga:

a) Prvi i temeljni razlog je taj što šejh Bošnjak u svome *Komentar*u na djelo šejha Ibn Arebija *Fusus al-hikam* opisuje duhovno iskustvo susreta u istinitome snoviđenju sa poslanikom Muhammedom, sallallahu alejhi ve sellem, koje je, prema vlastitim riječima, proživio 1003/1594. god. po

² Vidjeti: Hadži Mehmed Handžić, *Književni rad Bosanskohercegovačkih muslimana* (Sarajevo: 1934., str. 29-31).

³ Vidjeti: Fejzulah Hadžibajrić, "Uvodne tesavufske interpretacije Abdullaha Bošnjaka" u: *Anali GHB*, Knjiga I/1972., str. 35-47; Fejzulah Hadžibajrić, "Abdullah efendi Bosnevi o postanku čovjeka u svjetlu tesavvufa", u: *Šebi Arus*, 1970.; Fejzulah Hadžibajrić, "Tesavufsko-tarikatska poema Abdullaha Bošnjaka", u: *Anali GHB*, Knjiga II-III/1974., str. 31-35; Fejzulah Hadžibajrić, "Omer Lutfijin tahmis na Bošnjakovu kasidu o Fususul-hikemu, u: *Anali GHB*, Knjiga V-VI/1978., str. 187-204.

⁴ Vidjeti: Dr. Džemal Čehajić, "Šejh Abdullah Bošnjak 'Abdi bin Muhamed al-Bosnewi'", u: *Zbornik radova Islamskog teološkog fakulteta u Sarajevu*, 1982., br. 1, str. 75-87; Dr. Džemal Čehajić, "O jednom filozofskom traktatu šejha Abdullaha, u: *POF*, br. 32-33/1982-83., str. 65-86.

⁵ Vidjeti: Abdullah Bošnjak, *Gradacija bitka*, preveli: Kenan Čemo i Samir Beglerović (Sarajevo: Libris, 2003. g.).

⁶ Vidjeti: Abdullah-efendija Bošnjak, *Tumačenje dragulja poslaničke mudrosti*, knjiga 1-3, s arapskog preveo prof. dr. Rešid Hafizović (Sarajevo: Naučnoistraživački institut "Ibn Sina", 2008., 2009., 2010. g.).

hidžri u gradu Rusdžuku u Rumuniji⁷ kada je kao vojnik turske vojske učestvovao u gušenju pobune rumunjskih pobunjenika. Usporedimo li 992/1584. navodnu godinu rođenja Abdullaha Bošnjaka sa 1003/1594., godinom u kojoj se dogodilo šejhovo snoviđenje Poslanika, alejhisselam, čini se da je šejh Bošnjak tada imao jedanaest godina. Bez imalo dvojbe prihvatamo činjenicu da je Šejh već kao jedanaestogodišnjak mogao biti počastvovan ovim nesvakidašnjim i iznimno snažnim duhovnim iskustvom budući da za ovaj vid spoznaje starosna dob nema nikakvoga utjecaja⁸. Smatramo, međutim, da dječak u tako ranoj životnoj dobi nije mogao biti aktivni ratnik turske vojske i učestvovati u gušenju pobune pogotovu ako se ima u vidu činjenica da su tokom 15. i 16. st. veliki, a moglo bi se kazati i najvažniji dio vojne elite osmanskoga carstva činile jedinice sastavljene od profesionalnih vojnika obučavanih u Carigradu koji su u njihov sastav dolazili putem *devširme*. Ne raspoložemo saznanjima na koji način je Abdullah Bošnjak dospio u tursku vojsku te, stoga, ne možemo sa sigurnošću ustvrditi da je to bilo putem *devširme*⁹. Ali ne želimo, a priori, odbaciti ni tu mogućnost uzimajući u obzir podatak da su jedino

⁷ Vidjeti: Abdullah-efendija Bošnjak, *Tumačenje dragulja...*, knjiga 1, str. 186-187.

⁸ Kao primjer nam mogu poslužiti duhovna iskustva Sehl ibn Abdullaha Tosterija, neka je posvećena njegova draga tajna, znamenitog sufije iz 3. st. po hidžri, koja su i za sufijske krugove nesvakidašnja i neobična uzme li se u obzir starosna dob u kojoj su proživljena. Najranije iskustvo kojeg se prisjeća, Tosteri je proživio u majčinoj utrobi. Ovako ga je opisao: “*Sjećam se da mi je Uzvišeni Bog rekao: “Zar Ja nisam Gospodar vaš?”*” (Kur’an, Al-A’rāf: 172) “*Jesi*”, *odvratio sam i dao potpun odgovor. A tada sam, sjećam se, bio u utrobi majke.*” Drugo, kojega opisuje kao veoma naporno iskustvo, proživio je sa svega tri godine. “*U srce mi je došao težak hal i kao da sam gledao kako Tajna srca moga čini sedžu pred Aršom*”; ‘Attār, *Spomen na Sehl ibn Abdullaha Tosterija*, u: Tazkeratol-awliyā, kritičko izdanje R. Nicholson (Tehrān: Entešārāt-e Asāfīr, 2000/1379., str. 341-342).

⁹ *Devširmom* su bila obuhvaćena muška djeca kršćanskog porijekla starosne dobi između 8 i 20 godina, uglavnom iz seoskih porodica, dok su porodice s jednim muškim potomkom, te veliki gradovi i priobalni regioni bili izuzeti iz ove obaveze. Svake treće i sedme godine *devširmu* je sprovodio sultanov opunomoćenik uz nadzor lokalnog kadije i spahija. Odabrani dječaci su u grupama upućivani janjičarskom agi u Carigrad. Najbolji među njima birani su za *ičoglane*, paževe na Porti. *Ičoglani* su potom upućivani na dvor u Carigrad ili Jedren gdje su sticali posebno obrazovanje. Ostale dječake su dok ne stasaju i ne budu vojno obučeni i osposobljeni za janjičarske korpuse, po cijeni od jednog do dva dukata, unajmljivali turski seljaci iz Anadolije. Ovu je praksu, kako navode turski izvori, uveo sultan Mehmed Fatih kako bi dječaci naučili turski jezik i običaje; vidjeti: Halil Inaldžik, *Osmansko carstvo, klasično doba 1330-1600* (Beograd: Srpska književna zadruga, 1974., str. 122-123).

bosanske porodice koje su prešle na islam podlijegale *devširmi*¹⁰. Dakle, to što je Abdullah Bošnjak potjecao iz muslimanske porodice ne isključuje mogućnost da je putem *devširme* mogao biti odabran da uđe u sastav vojnih jedinica osmanskog carstva pri čemu je svakako morao proći proces obuke, te kao logičan zaključak slijedi da je morao imati više od jedanaest godina kada je bio na Rusdžuku.

b) Drugi razlog ovakvog stajališta je prvi šejh Bošnjakov odlazak na hadž i boravak u Meki i Medini 1001-2/1593¹¹. , godinu prije duhovnoga iskustva istinitoga snoviđenja Poslanika, alejhisselam. Malo je vjerovatno da bi desetogodišnjak, uz to još porijeklom iz Bosne, bio u prilici obaviti hadž u ovako ranoj životnoj dobi¹², te se čini logičnim da je šejh Bošnjak morao biti barem nekoliko godina stariji.

Sa druge strane, ovaj podatak bi se mogao uzeti kao relevantan iz razlogā koje ću obrazložiti u nastavku. Smatram da hadž u njegovu zbiljskom značenju ne predstavlja tek puki vjerski propis već izvanjsko očitovanje, potvrdu i posvjedočenje upotpunjenja vjerovanja koje se reflektira iz srca kao čovjekova duhovnog središta kojega je Bog izabrao za svoje obitavalište. Naglašavam da je za ovakvu vrstu iskustva nužno da srce kroz obrede hadža proživljava duhovnu bliskost sa Poslanikom, alejhisselam. Kada se radi o šejh Bošnjakovoj ličnosti čini mi se logičnim da je ovaj prvi hadž predstavljao izvanjsku potvrdu njegova iznutarnjeg sazrijevanja i potpunosti njegova islama, i kao da je njime Allah džellešanuhu želio šejhovo srce učiniti osposobljenim i pripravnim za susret u istinitome snoviđenju sa Poslanikom, alejhisselam, koji će se dogoditi godinu potom. Ovaj susret predstavlja iznimno snažno duhovno iskustvo budući da je tom prilikom šejh Bošnjak izravno od Poslanika primio na dar listove Kur'ana pisane njegovom mubarek rukom iz kojega je u šejhovo srce pretočeno zbiljsko znanje koje će odrediti njegovu duhovno-svjetovnu stazu i omogućiti

¹⁰ Ibid, str. 123.

¹¹ Dr. Safvet-beg Bašagić, "Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti" (Šarihul Fusus Abdullah el- Bosnevi), u: *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, 1912., januar-juni, str. 74-80.

Fejzulah Hadžibajrić, "Uvodne tesavufske interpretacije Abdullaha Bošnjaka" u: *Analiz GHB*, Knjiga I/1972., str. 35-47

¹² Na temelju fikhskih propisa hadž je stroga dužnost svakom slobodnom čovjeku (muslimanu i muslimanki), zdravom, pametnom, punoljetnom sa šerijatskog stanovišta i materijalno osposobljenom. Šejh Bošnjak čak i da je imao materijalne mogućnosti za obavljanje hadždža, sa 10 godina nije mogao dostići šerijatsko punoljetstvo.

mu da zahvaćajući iz nepresušnog gnostičkog oceana u riječi pretoči *suštinske spoznaje o Tajanstvu*.¹³

Na temelju navedenog, smatram da je šejh Abdullah Bošnjak rođen barem nekoliko godina prije 992/1584. g. koja se navodi kao godina njegova rođenja.

Osnovno i srednje obrazovanje je šejh Abdullah Bošnjak stekao u Bosni. Studij je nastavio i okončao u Istanbulu, ne zna se kada. Po povratku iz vojske, u traganju za duhovnim upotpunjavanjem, napušta Istanbul i osluškajući zov svoje duše nastanjuje se u Bursi. Bošnjakov sufijski odgoj oblikovan metodama podučavanja derviškog reda bajramija odvijao se pod duhovnom paskom priznatog i poznatog šejha Hasana Kabaduza od kojega je, barem prema navodima većine istraživača, Abdullah Bošnjak dobio *idžazet na iršād*. Mr. Nusret Čolo iznosi, pak, zanimljivu pretpostavku da Abdullah Bošnjak za života šejha Kabaduza nije dostigao duhovnu zrelost i puninu, te da je nakon šejhove smrti 1601-02. god. hod stazom *sejri suluka* upotpunio i okončao uz šejha Husejna Lamekanija¹⁴. Kako god da je protekao i okončao se proces duhovnoga odgoja i upućivanja Abdullaha Bošnjaka bitno je da je on bio šejh bajramijskog tarikata. Ovaj tarikat, prema riječima hadži šejha Fejzulah efendije Hadžibajrića, nije imao svoju tekiju u Bosni¹⁵. 1046/1636. god. šejh Bošnjak po drugi put odlazi u Mekku da obavi hadž.¹⁶ Nakon povratka iz Hidžaza izvjesno vrijeme je boravio u Damasku gdje se posvetio temeljitom proučavanju Ibn Arebijeva djela. Vrlo je znakovito da se u Damasku šejh Bošnjak nastanio u neposrednoj blizini Ibn Arebijeva mezara, kao da je i svojim fizičkim prisustvom želio

¹³ Vidjeti: Abdullah-efendija Bošnjak, *Tumačenje dragulja...*, knjiga 1, str. 31.

¹⁴ Nusret Čolo, "Šarihul-Fusus-Abdullah Bosnevi", u: *Šebi Arus*, 2006., br. 24/25, str. 126.

¹⁵ Fejzulah Hadžibajrić, "Uvodne tesavufske interpretacije...", str. 122. Muhamed Hadžijahić, međutim, u radu o bosanskim hamzevijama spominje *Hamzi-dedu* koji je 925/1519. god. u selu Orlovići, u nahiji Kušlat (Kučlat), kadiluk Srebrenica sagradio tekiju koja je imala funkciju musafirhane. Hadžijahić iznosi stajalište da je *Hamza-dedo* bio bajramijamelamija, odnosno sljedbenik Muhameda Birgilija (pir Alī el-Birkevī, 1523-1573.). U prilog tome navodi slijedeće činjenice:

1. U Hamza-dedinoj tekiji nije postojala semahana, niti je bila poznata šejhova silsila;
2. Njegovao se sohbet kao jedan od temeljnih principa melamijskog derviškog reda;
3. Odbacivao se semā, odnosno zabranjivala se muzika uopće.

Hadžijahić na kraju zaključuje da su "bosanske hamzevijije u Hamza-dedinoj tekiji nalazili svoje uporište i svoj duhovni centar." Vidjeti: Muhamed Hadžijahić, "Tekija kraj Zvornika - postojbina bosanskih hamzevijija?", u: *POF*, X-XI/1960-61., str. 193-202.

¹⁶ Dr. Safvet-beg Bašagić, "Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti"... , str. 74.

zapečatiti duhovnu vezu koja je svakako odranije postojala između njih dvojice o čemu svjedoči zajedničko duhovno iskustvo viđenja Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, u snu.

Posljednje godine života šejh Abdullah Bošnjak proveo je u Konji gdje je i preselio na bolji svijet krajem 1053. g. ili početkom 1054/1644. godine. Prema vlastitoj oporuci ukopan je u blizini mezara Ibn Arebijeva učenika, Sadruddina Konjevija.¹⁷

Analiziramo li pažljivije šejh Bošnjakov gnostički nauk izložen u *Tumačenju* na Ibn Arebijev Fusūs al-hikem uočiti ćemo da se temelji na razini *velajeta* - prijateljstva s Bogom na šta je implicite ukazao i sam šejh Bošnjak o čemu ću nešto više kazati kasnije u radu. Zajednička osobenost prijatelja Božijih je u tome da premda se vanjštinom očituju u javnom svijetu čija obzorja sežu unutar vremenskih odrednica prošlosti i budućnosti, nutrina njihova bića je uronjena u gnostičko vrijeme.¹⁸ U tom gnostičkom vremenu se ozbiljuje samo jedna sadašnjost kojom se neprekidno i iznova, iz trena u tren, posvjedočuje istinsko i potpuno robovanje Bogu. Apsolutno, čisto robovanje, kako nas uči gnostička literatura, odlika je hazreti Poslanikove preegzistentne naravi, odnosno muhammedanske duhovne zbilje (*haqīqat-e mohammadi, nūr-e mohammadi*). Kada je Bog iz Riznice Svoga skrivenog znanja isijao Muhammedov nur koji jeste bit svih božanskih očitovanja u nevidljivom i vidljivom svijetu, ovaj se nur poklonio Uzvišenom Bogu i ostao u stanju sedžde. Zanimljivo je da šejh Bošnjak u *Poslanici o jamačnome uvjerenju (jeqīnu)*¹⁹ koju je napisao

¹⁷ Ova Bošnjakova želja je, kako je lijepo ukazao hadži šejh Fejzulah efendija Hadžibajrić, znak njegove duhovne bliskosti sa učenjem Ibn Arebija; vidjeti: Fejzulah Hadžibajrić, "Uvodne tesavufske interpretacije...", str. 35.

¹⁸ Osobenost po kojoj se prepoznaje istinski gnostik jeste da je on *ibnul-vakt* (sin sadašnjeg vremena). Zbiljsko vrijeme za njega je trenutak ozbiljen uz Boga u kojem jeste ovdje i sada. Stoga gnostik ne razmišlja o prošlosti ili o budućnosti jer su mu one zapreka u postizanju potpune duhovne usredsređenosti na sadašnjost u bliskosti s Bogom. U jednom stihu Naš *Učitelj Mevlana* kaže:

*Ej prijatelju, sufija je sin sadašnjeg vremena
govor o sutra nije odlika tarikatskog puta.* (Mesnevija 1, stih 133)

¹⁹ Autograf rukopisa - Poslanice na perzijskome jeziku pod naslovom: **Tajna jamačnoga uvjerenja (jeqīna) protumačena riječima Uzvišenog: Robuj Gospodaru svome sve dok ti jamačno uvjerenje (jeqīn) nadode** (*Serr-e yaqīn fī qoulihi Ta'ālā: Wa'bud Rabbake hattā ya'tiyak al-yaqīn*) pohranjen je u Millet Genel Kütüphanesi u Istanbulu u rukopisnoj zbirci Çarullah Ef. Zbirka sadrži ukupno tridesetsedam šejh Bošnjakovih rukopisa od kojih je **Tajna jamačnoga uvjerenja (jeqīna)** jedini napisan na perzijskom

na perzijskom jeziku tumačeći zbiljsko značenje sedžde ukazuje na jednu skupinu gnostika čija sedžda ne znači tek puko izvršavanje Božijeg naloga izvanjskim organima već čin potpunog podlaganja srcem kao duhovnim središtem čovjekovim.

...Znaj da se spomenuto značenje odnosi na sadžide čije su duše nadahnute • koji svojom iznutarnjom biti, a ne stoga što im se naređuje, padaju na sedždu i ibadete. Prikladno je da se pod sadžidima misli na jednu kategoriju arifā • čija srca su u stanju sedžde nakon što je iščeznulo njihovo vlastito biće. • Oni nikada ne dižu glave niti na dunjaluku, niti na Ahiretu. • Ovakvom sedždom rob je u stanju izravne duhovne bliskosti s Istinitim Bogom i Njegovoga osvjedočenja. • Stoga je istinska sedžda ona koja je praćena božanskim očitovanjem i izravnim osvjedočenjem. [fol. 5b]

Stoga šejh Bošnjak ističe da su “*prijatelji Božiji podložni Muhammedu, alejhisselam, i Ilijasu, alejhisselam.*”²⁰

Dakle, Poslanik, alejhisselam, je činom sedžde svoje metafizičke naravi ozbiljio robovanje razine *velajeta* prije nego se njegova povijesna ličnost očitovala u pojavnome svijetu. Zato je opisujući noć Mi’radža, mističnog hodočašća Poslanikove duše, Allah dželle šanuhu, i rekao: “*Slavljeno je, čisto i uzvišeno Biće Onoga Koji je noću odveo roba Svoga (Muhammeda)...*”²¹ Stoga je za jednog istinskog baštinika islamske hijerognoze ime “rob” (*‘abd*) najpotpunije i najsavršenije jer da je postojalo ime uzvišenijeg značenja od ovoga Bog bi hazreti Poslanika oslovio njime.

Veoma je znakovito da se uz šejh Bošnjakovo ime veoma često navodi duhovna titula Abdī koju mu je vjerojatno dodijelio šejh Hasan Kabaduz procjenjujući da je robovanje suštinska karakterna crta njegove ličnosti budući da se duhovno sazrijevanje svakoga murida ponaosob odvija unutar markirajuće odrednice njegova karaktera.²²

Ozbiljenje robovanja čije je značenje, zapravo, prijateljevanje s Bogom zahtijeva potpunu metafizičku obnaženost. Značenje metafizičke obnaženosti u Poslanici o jeqinu je šejh Bošnjak ovako protumačio:

Dakle, svrha i cilj ibadeta jeste kontempliranje Lica Istinitog Boga, • a odlika ibadeta koji će čovjeka dovesti do izravnoga osvjedočenja •

jeziku. Zaveden je pod rednim brojem 2129/2. Ovaj kao i drugi citati iz Poslanice o jeqīnu navedeni su iz još neobjavljenog prijevoda kojeg je sačinila autorica ovoga rada.

²⁰ Vidjeti: Abdullah-efendija Bošnjak, *Tumačenje dragulja...*, knjiga 1, str. 106.

²¹ *Kur’an*, Al-Isrā’:1.

²² Vidjeti: Mubina Moker, “Utjecaj Pendname u oblikovanju sufijske misli u BiH”, u: *Znakovi vremena*, br. 48-49/2010., str. 292.

*jeste ta da čovjek koji predstavlja spoj duše, duha, srca, razuma, tijela, udova, tjelesnih organa i ljudskih snaga i sposobnosti sve svoje organe i udove, od kojih je svaki stvoren sa samo njemu svojstvenom namjenom i zadaćom, koristi upravo za ono za šta su namjenjeni; • i da sve svoje tjelesne organe i sposobnosti svoga bića usmjeri ka predvorju Jedinoga Koji je izvor izljeva svih Imenā • i mjesto povratka svake stvari • i da bude zaokupljen i obuzet samo Njime • sve dotle dok svoje biće sa njegovim snagama, sposobnostima i tjelesnim organima • ne očisti od vladanja svojstvenog mračnoj tjelesnoj prirodi • i od svojstava svijeta mogućeg, • i dok ne bude tako ustrajan u zaokupljenosti i obuzetosti Veličanstvenim da nijednoga trena ne bude bez misli o Njemu tako • da u potpunosti iščeznu svojstva njegovoga bića • koje poprima svojstva Istinitog Boga. • Ova duhovna razina naziva se *Qurb-i nevāfil*.²³ • Na ovoj razini nestaju, gube se svojstva čovjekovog bića • i očituje se Njegova vječna Bit pod kojom se podrazumijeva Njegovo Biće. [fol. 1b]*

Na temelju šejh Bošnjakova tumačenja, dobrovoljnim pobožnostima koje su plod salikova nadahnuća ljubavlju prema Bogu *salik* se uspinje na razinu *Qurb-i nevāfil* na kojoj u uzvratnom činu izljeva božanske ljubavi iščezavaju svojstva njegova vlastitog bića koje sada postaje poput ogledala u kojem se reflektira Lice Božije. Potrebno je, u konačnici, da *salik* nadiđe i razinu mističnog nestajanja u vlastitom tijelu (*fanā az xod*) ili duhovnog samoponištenja njegova nadosjetilnog svjetlosnog jastva koje, mada svojom biti predstavlja iskru Jastva ezoterijskog neba, ono je ipak odlika čovjekova bića te je kao takvo zapreka proživljavanju duhovnog iskustva istinske unutarnje sjedinjenosti s božanskim. Drugim riječima kazano, ozbiljenje božanske prisutnosti u srcu nemoguće je uz vlastita svojstva. Tek dosezanjem razine nestajanja od (vlastitog) nestajanja (*fanā az fanā*) *salik* iščezava u Božijoj jedinosti. Nužno je napomenuti da ma koliko vlastitih duhovnih pregnuća ulagao mistični putnik razinu *velajeta* dosegnut će onda - kada ga Bog izabere za bliskog prijatelja o čemu svjedoči narednih nekoliko stihova iz gazela na perzijskom jeziku šejha Bošnjaka:

²³ Hadži šejh Fejzulah efendija Hadžibajrić je izraz *qurb-i nevāfil* preveo kao **neobavezno približavanje**; vidjeti: Fejzulah Hadžibajrić, "Mali rječnik sufijsko-tarikatskih izraza", u: *Tesawwuf – Islamska mistika*, (Zagreb: Zagrebačka džamija, 1989., str. 197). Objasnjenje razine *Qurb-i nevāfila* sadržano je u poznatom hadisu kudsii: *Moj rob Mi se ne prestaje približavati dobrovoljnim pobožnim činima sve dok ga Ja ne zavolim, a kada ga Ja zavolim, Ja bivam sluh kojim on čuje, vid kojim on vidi, ruka kojom on hvata i noga kojom on hita.*

*U ovu palaču jednoće dolazi se samo odrubljene glave;
i ti glavu ostavi, jer na mejdan ovaj samo takvi dolaze.*

*U ovoj dolini ogoljenosti odoru svijeta mogućnosti
bezličnošću zamijeni, jer u dolinu ovu samo obnaženi dolaze.*

*Siromaštvom i robovanjem bliskost Sultanovu stičeš,
al' robovati u palači ovoj samo voljom Sultanovom može se...*

*Arifovo srce koje sedždom Slavljenom svetost zadobi
bez Slavljenog, slavljenjem vlastitim nikada ne posveti se.*

Na kraju želim obrazložiti zašto se šejh Bošnjakov gnostički svjetonazor treba motriti u odnosu na razinu prijateljstva s Bogom (*velajeta*). Naime, svoju svjetovno- duhovnu stazu šejh Bošnjak je zaokružio u svega nekoliko pažljivo i s promišljanjem odabраних riječi, a koje su prema vlastitoj Šejhovoј oporuci uklesane na njegovu nišanu. Tekst natpisa (*tariha*) glasi:

هذا قبر غريب الله في ارضه و سماه عبد الله البوسنوي الرومي البيرامي

Ovo je mezar Allahova usamljenika na Zemlji Njegovoj. Ime mu je Abdullah, Bošnjak, Rumija Bajramija.

Izuzmemo li geografske toponime koji su značajni stoga što ukazuju na šejh Bošnjakovu pripadnost evropskom tlu i na njegovo bosansko porijeklo, našu je pažnju privukao i posebno nas se dojmio izraz Allahov usamljenik (*garīb*)²⁴ koji je ne slučajno zauzeo prvo mjesto u nizu ostalih određujućih karakteristika šejhove ličnosti što samo za sebe dovoljno govori o važnosti koju je za njega imao ovaj pomalo neuobičajeni i nesvakidašnji izraz. Smatramo da šejh Bošnjakov izbor upravo izraza *garīb* koji, s obzirom na široki spektar značenja sadržanih u njemu, u sebi nosi posebnu težinu i duhovnu snagu te ukazuje na dvije iznimno bitne značajke koje su odredile njegov život. Prva značajka sadržana u izrazu *garīb* nam govori

²⁴ Napominjemo da etimologijom riječi *garīb* nije obuhvaćeno značenje koje smo naveli, a koje smo preuzeli od akademika Rešida Hafizovića. Za prijevod usamljenik (u kojem su objedinjena značenja: tuđinac, stranac; neznanac) opredijelili smo se stoga što precizno i sveobuhvatno objašnjava značenje koje ovaj termin kao takav ima u gnostičkoj literaturi.

da je šejh Bošnjak bio usamljenik, tuđinac u fizičkom smislu, odnosno da ga je smrt zatekla u tuđini daleko od zavičaja.²⁵ Drugom značajkom nam, pak, šejh Bošnjak profinjenom suptilnošću ukazuje na potpunost i usavršenost vlastitog duhovnog stanja i na visoki duhovni mekam na kojem mu je obitavala duša za ovozemnog života, o čemu svjedoči istinito snoviđenje Poslanika, alejhisselam. Naime, usamljeničtvo, odnosno tuđinstvo i nepoznatost (*gurbet*), u svome zbiljskom značenju, je osobenost vjerovjesnika, ali i rijetkih duhovnih odabranika koji pripadaju skupini Božijih prijatelja, ali ne svih Prijatelja nego onih Bogu bliskih (*muqarebīn*). Kao što su udaljeni od onih koji žude za dunjalukom, jednako tako nisu u duhovnoj bliskosti ni sa onima koji žele ahiretska dobra. Stoga je njihov uzvišeni stepen duhovne bliskosti (*qurb*) posebnom Božijom brigom i pažnjom zakriven, kako običnom puku tako i duhovnim elitama. Sa ovog aspekta motreno, oni su među ljudima poput tuđinaca i neznanaca, skriveni kao “nevjesta pod duvakom”, poznati samo Allahu Uzvišenom, Koji je za njih kazao: *Moje evlije su pod Mojim svodovima, samo ih ja poznajem. Prijatelji Božiji su nevjeste Božije, njih grješnici ne vide.*²⁶ Ova razina usamljeničtva naziva se usamljeničtvo krajnje i potpune duhovne usredsređenosti (*gurbet-e himmet*)²⁷. I sve što je osoba svojim iznutarnjim bićem usredsređenija na Istinitog Boga ona je usamljenija. Stoga je prijatelj Božiji najusamljeniji usamljenik (*agreb-i gorbā*) i na dunjaluku i na Ahiretu. Njemu je, prema Poslanikovoju, alejhisselam, predaji, namijenjen uzvišeni položaj u Džennetu u ozračju drveta *Tūbā*²⁸. Stoga šejh Bošnjak za sebe i kaže da je *Allahov usamljenik na Zemlji Njegovoj* potpuno svjestan težine i punine značenja sadržanog u ovom izrazu.

²⁵ Abdul-Rezāk Kāšānī ističe da usamljeničtvo (*gurbet*) ima tri razine. Prva razina je usamljeničtvo u značenju odvojenosti od domovine i zavičaja; rodbine i prijatelja. Smrt osobe u tuđini je na razini šehadeta. Na Kijametskom danu ova osoba će biti sudrug Isaa, alejhisselam; druga razina je usamljeničtvo čestitih, onih koji posjeduju iznutarnju čistotu a žive među moralno izopačenim narodom; treća razina je usamljeničtvo gnostika; vidjeti: ‘Abdur-razāq al-Kāšānī, *Šarh-i manāzil as-sā’irīn*, Kutubhāne al-hadiw al-misriyye, 1219. h., str. 213.

²⁶ Vidjeti: Abdulah-efendija Bošnjak, *Tumačenje dragulja...*, knjiga 1, str. 124-125.

²⁷ Vidjeti: ‘Abdur-razāq al-Kāšānī, *Šarh-i manāzil as-sā’irīn*, str. 213.

²⁸ Vidjeti: ‘Abdur-razāq al-Kāšānī, *Šarh-i manāzil al-sā’irīn*, str. 216; *Korijen Tūbā drve-ta je u Prijestolju Božijem, i tu je krajnja granica znanja svakoga koji zna, bio on Džibril ili poslanik - vjerovjesnik. Sve izvan toga je sakrivena tajna poznata jedino Bogu*; Tab., Tefsīr, LIII; cit. prema: Lings, *Muhammed sallallahu alejhi ve sellem*, s engleskog prevele: Amra Sulejmanović-Hajdarević, Indira Ustavdić (Sarajevo: Ljiljan, 1996., str. 128).

Nadam se da će naznake na koje sam željela skrenuti pažnju ovim radom biti poticajne za temeljitije i sveobuhvatnije istraživanje o životu, ali prije svega o duhovnom (samo)upotpunjavanju stazom bajramijskog tarikata jednog od najznamenitijih gnostika u kulturnoj povijesti Bosne i Hercegovine. Uzimajući u obzir obiman i tematski razuđen šejh Bošnjakov sufijski opus čiji, nažalost, veći dio još uvijek nije preveden na bosanski jezik, šejh Bošnjak premda je bio i jeste Allahov usamljenik na Zemlji Njegovoj, ali zasigurno ne zaslužuje da bude tuđinac u vlastitome narodu.

Literatura

1. 'Attār, F. (2000/1379.) *Tazkeratol-awliyā*, kritičko izdanje R. Nicholson, Tehrān: Entešārāt-e Asātīr.
2. Bašagić, S. B. (1912.) "Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti", *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*.
3. Bīnā, M. (2000/1378.) *Maqāmat-e ma'nawī*, Tehrān: Entešārāt-e Bīnā.
4. Bošnjak, A. (1034. h.) *Serr-e yaqīn fī qoulihi Ta'ālā: Wa'bud Rabbake attā ya'tiyak al-yaqīn*, Istanbul: Millet Genel Kütüphanesi, Çarullah Ef, br. 2129/2.
5. Bošnjak, A. (2003.) *Gradacija bitka*, preveli: Kenan Čemo i Samir Beglerović, Sarajevo: Libris.
6. Bošnjak, A. (2008., 2009., 2010.) *Tumačenje dragulja poslaničke mudrosti*, knjiga I-III, s arapskog preveo: prof. dr. Rešid Hafizović, Sarajevo: Naučnoistraživački institut "Ibn Sina".
7. Čolo, N. (2006.) "Šarihul-Fusus-Abdullah Bosnevi", *Šebi Arus*.
8. Čehajić, Dž. (1982.) "Šejh Abdullah Bošnjak "Abdi" bin Muhamed al-Bosnewi", *Zbornik radova Islamskog teološkog fakulteta u Sarajevu*, br. 1.
9. Čehajić, Dž. (1982/83.) "O jednom filozofskom traktatu šejha Abdullaha", *POF*, br. 32-33.
10. Hadžibajrić, F. (1989.) "Mali rječnik sufijsko-tarikatskih izraza", *Tesawwuf-Islamska mistika*, Zagreb: Zagrebačka džamija.
11. Hadžibajrić, F. (1972.) "Uvodne tesavufske interpretacije Abdullaha Bošnjaka", *Anali GHB*, knjiga I.

12. Hadžibajrić, F. (1974.) "Tesavufsko-tarikatska poema Abdullaha Bošnjaka", *Anali GHB*, knjiga II-III.
13. Hadžibajrić, F. (1978.) "Omer Lutfijin tahmis na Bošnjakovu kasidu o Fususul-hikemu", *Anali GHB*, knjiga V-VI.
14. Hadžibajrić, F. (1970.) "Abdullah efendi Bosnevi o postanku čovjeka u svjetlu tesavvufa", *Šebi Arus*.
15. Hadžijahić, M. (1960/61.) "Tekija kraj Zvornika - postojbina bosanskih hamzevija", *POF*, br. X-XI.
16. Handžić, M. (1934.), *Književni rad bosansko-hercegovačkih muslimana*, Sarajevo.
17. Inaldžik, H. (1974.) *Osmansko carstvo, klasično doba 1330-1600*, Beograd: Srpska književna zadruga.
18. Kāšānī, A. R. (1219.h.) *Šarh-i manāzil as-sā'irīn*, Kutubhāne al-hadiw al-misriyye.
19. *Kur'an Časni* (1990.) preveli: Muhammed Pandža i Džemaluddin Čaušević, Zagreb: Stvarnost.
20. Lings, M. (1996.) *Muhammed sallallahu alejhi ve sellem*, s engleskog prevele: Amra Sulejmanović-Hajdarević, Indira Ustavdić, Sarajevo: Ljiljan.
21. Rūmī, Dž. M. (1999/1378.) *Masnawī Ma 'nawī*, svezak I, kritičko izdanje 'Abdol-Karīm Soruš, Tehrān: Entesārāt-e 'elmī wa farhangī, svezak III.

SUMMARY

Mubina Moker

ALLAH'S SOLITARY STUDENT IN HIS LAND

This paper is the author's study of certain interesting yet under-researched details from the secular and the spiritual biography of Sheikh Bošnjak. If elaborated, these elements would contribute to the true understanding of his incredible spiritual strength. Several details from his life that drew considerable attention were explored in order to establish spiritual closeness with his personality and demonstrate how such internal closeness is, in fact, necessary for proper and through understanding of his endless gnostic teaching.